

توانمندسازی معلمان برای حمایت از کودکان کم شنوا

زهرا فیروزه^۱

^۱ کارشناس علوم تربیتی و آموزگار مدارس

چکیده

یکی از راه های برقراری ارتباط بشر زبان می باشد و از بدو تولد تا سال های ابتدایی زندگی یک کودک رشد زبان او بستگی به توانایی شنیداری او دارد و هر گونه آسیب یا افت شنیداری او، اثرات قابل توجهی بر رشد شناختی، اجتماعی، به کارگیری زبان و به ویژه عملکرد تحصیلی او خواهد داشت. در بین چهار عمل گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن، گوش دادن اولین مهارتی بوده که یک کودک فرا می گیرد. کودکان با افت شنوایی انزوا، افسردگی، پرخاشگری، اعتماد به نفس پایین و ناپختگی های اجتماعی زیادی از خود نشان می دهند و وجود این کودکان در خانواده روال عادی زندگی را به شدت تغییر می دهد و همچنین تاثیر به سزایی در رشد اجتماعی و مهارت اولیه ی خواندن آن ها دارد. لذا آموزش به این کودکان با چالش هایی همراه بوده، که ما در این مقاله با بررسی آسیب شنوایی بر رشد اجتماعی، زبان و مهارت خواندن و به دنبال آن ارائه ی راهکارهایی برای معلمان آن ها جهت کاهش چالش های آموزشی و بهبود کیفیت روند آموزشی برای این کودکان هستیم.

واژه های کلیدی: افت شنوایی، رشد اجتماعی، زبان، خواندن

مقدمه

کم شنوایی شایع ترین نقص مادر زادی است و چهارمین علت معلولیت در جهان شناخته شده (موللی و همکاران، ۲۰۲۲). توانایی شنیدن و صحبت کردن در جهانی که هموار تحت نفوذ صداها و زبان شفاهی قرار دارد ابزار مهمی برای ارتباطات انسانی می باشد. بخش اعظمی از آنچه که انسان در طول زندگی خود می آموزد از طریق زبان به او منتقل می گردد و زبان هم به واسطه ی حس شنوایی آموخته و شکل گرفته می شود. حس بینایی ۸۰ درصد و حس شنوایی تنها ۱۲ درصد از حواس ویژه ی ما را در برمی گرد با این حال اگر حس بینایی ما از بین برود ۳۰ درصد از درک ما نسبت به محیط کاهش یافته اما اگر حس شنوایی ما آسیب ببیند یا به طور کل از بین برود ۷۰ درصد از درک ما نسبت به محیط پیرامونمان از بین خواهد رفت (HB, ۱۹۸۹).

هرگونه آسیب شنوایی در دوره ی کودکی اثرات جبران ناپذیری بر رشد گفتار و زبان کودک می گذارد چراکه درک و به کارگیری زبان از بدو تولدش تا سال اول زندگی او وابسته به شنوایی او می باشد و کودک مبتلا به آسیب شنوایی در آینده ، دچار مشکلات یادگیری و به ویژه تحصیلی خواهد شد به طوری که بسیاری از این کودکان دارای آسیب شنوایی متوسط تا شدید ۵ تا ۳ سال از نظر آموزشی تاخیر دارند و مشکلات اجتماعی و رفتاری قابل توجهی از خود نشان می دهند و حتی با گذشت زمان به دلیل پیچیدگی رو به افزایش مدرسه و انتظارات اجتماعی آن ها هرچه بزرگ تر می شوند، بیشتر عقب می مانند (طرقی و همکاران، ۲۰۱۱).

معیار هایی که برای سنجش شدت افت شنوایی بیان شده اند بر پایه ی اندازه گیری میزان کاهش شدت صدا در فرکانس های مختلف، که برای گفتار مهم است تاکید می کنند، این معیار ها که بر اساس محدودیت های شنیداری در یک محدوده ی فرکانسی خاص تعریف می شوند اختلالات شنیداری را براساس افت شنوایی به ۴ دسته تقسیم می کنند:

۱- افت شنوایی خفیف: دانش آموزانی که دارای این نوع اختلال هستند، افت شنوایی آن ها در محدوده ی ۲۰ تا ۴۰ دسی بل قرار می گیرد، در درک صداها در مقایسه با سطح نرمال کاهش خفیفی دارند، این دانش آموزان در محیط های شلوغ یا زمانی که صدا به طور واضحی تلفظ نشده باشد به سختی قادر به شنیدن هستند، بنابراین در صورت عدم شناسایی و مداخله ی به موقع آن ها در درک مفاهیم درسی مشکل خواهد داشت، به ویژه اگر در کلاس های پر سر و صدا قرار بگیرند، همچنین در تشخیص کلمات مشابه و درک کلمات نامفهوم با مشکل رو به رو خواهند بود.

۲- افت شنیداری متوسط: افت شنوایی این دسته از افراد به طور معمول در محدوده ی ۴۱ تا ۷۰ دسی بل قرار می گیرد، در این سطح درک صداها ی محیطی و کلامی با مشکلات بیشتری مواجه خواهد بود، دانش آموزانی که در این سطح از افت شنوایی قرار دارند در کلاس های پر جمعیت و پرسرو صدا نمی توانند اطلاعات معلمان را از طریق صحبت کردن درک کنند. این امر نه تنها بر یادگیری آنان تاثیر می گذارد بلکه در درک مکالمات پیچیده و طولانی نیز تاثیر گذار است، و این عدم توانایی در دریافت و درک جزئیات کلامی در پردازش اطلاعات نوشتاری هم مشکل ایجاد می کند.

۳- افت شنوایی شدید: این نوع افت شنوایی در محدوده ی ۷۱ تا ۹۰ دسی بل قرار می گیرد. تفاوت بسیار قابل توجهی با شنیدار نرمال دارد. دانش آموزان در این سطح مشکلات شدید تری در درک گفتار حتی از نزدیک دارند، بنابراین با توجه به تاثیری که در درک مطالب درسی دارد، آن ها نیازمند دریافت مداخلات خاص، آموزش های ویژه و سیستم های تقویت کننده ی صدا دارند.

۴- **افت شنوایی عمیق:** این نوع شدید ترین نوع افت شنوایی است که در محدوده ی ۹۰ دسی بل قرار می گیرد، دانش آموزان در این نوع از افت شنوایی به سختی سخن را درک می کنند و نیازمند مداخلات بسیار خاص و مداوم هستند و اغلب باید از ابزار های کمکی مانند سمعک های پیشرفته یا کاشت حلزون استفاده کنند، تشخیص به موقع و ارائه ی برنامه های حمایتی و آموزش ویژه در این نوع افت بسیار حائز اهمیت می باشد (مدانلو جویباری، ۱۴۰۴).

درک هر کدام از این سطوح افت شنوایی برای ارائه ی خدمات حمایتی و آموزشی بسیار مهم است، یک اصلی که به آن باید توجه شود این است که هرچه قدر افت شدید تر باشد تاثیر آن بر رشد هم بیشتر است. مسئله ی دیگر تاثیر افت شنوایی بر عملکرد گفتار و زبان است، چراکه عدم توانایی درک صحیح صداها می تواند منجر به مشکلاتی در تولید کلمات و دستور زبان شود که این نکته باعث می شود ما افت شنوایی را از لحاظ زمان وقوع آن بررسی کنیم که از این منظر آن را به دو دسته تقسیم می کنیم:

۱- **افت پیش زبانی:** قبل از زبان بازکردن یا سخن گفتن کودک اتفاق می افتد.

۲- **افت پس زبانی:** بعد از سخن گفتن و زبان باز کردن کودک اتفاق می افتد. کودکانی که دارای افت پیش زبانی هستند مشکلات بیشتری را در طول رشد تجربه می کنند، در واقع هرچه افت زودتر رخ دهد تداخل بیشتری با رشد دارد و شدید ترین تداخل رشدی زمانی است که افت شنوایی مادر زادی باشد و کودک ناشنوا متولد شود (مدانلو جویباری، ۱۴۰۴).

تاثیر افت شنوایی بر اجتماعی شدن

بخشی از اجتماعی شدن کودکان، کسب مهارت های اجتماعی است که طی آن مهارت ها، انگیزه ها، نگرش ها و رفتار فرد شکل می گیرد، و رشد این مهارت ها برای تطبیق نیاز های اجتماعی و رشد روابط بین فردی لازم است و اکثر کودکان این مهارت ها را در ارتباط با اطرافیان خود مانند، والدین، خواهر، برادر و همسالان خود، بدون نیاز به تلاش و خود به خودی فرا می گیرند ولی کودکان مبتلا به افت شنوایی در این زمینه مشکل دارند و با عکس العمل منفی از سوی بزرگسالان یا همسالان خود رو به رو می شوند آن ها در جهان شنیداری خود انزوای اجتماعی زیادی را تجربه می کنند، آن ها در سنین پایین در خانواده نادیده گرفته می شوند شاید در مکانی که خانواده حضور دارند آن ها هم باشند اما قادر به شرکت در گفت و شنود کلامی نیستند (Glynnis Edwards Cowdery, ۲۰۱۳; Movallali, Jalil-Abkenar, & A'shour, ۲۰۱۵). در طول سال های پیش دبستانی، شتاب زدگی، پرخاشگری و اعتماد به نفس پایین در این کودکان گزارش شده و با افزایش سن ناپختگی و بی تجربگی اجتماعی آن ها بیشتر می شود، آن ها اغلب در درک افکار و احساسات دیگران، داوطلب شدن در برقراری ارتباط، توانایی تنظیم توجه و کنترل خشم و میزان درک قوانین اجتماعی و عملکرد اجتماعی مشکل دارند (Glynnis Edwards, ۲۰۱۵; AL, ۲۰۱۰). (Edwards Cowdery, ۲۰۱۳; Most T, ۲۰۱۲; Remine MD, ۲۰۱۰).

کودکان دارای افت شنوایی احساس طرد شدگی زیادی را از سوی همسالان خود تجربه می کنند چرا که کودکان دارای شنوایی طبیعی معمولاً ترجیح می دهند با همسالان عادی خود تعامل داشته باشند چرا که برای ارتباط با کودکان دارای افت شنوایی باید تلاش بیشتری بکنند (Glynnis Edwards Cowdery, ۲۰۱۳; Maxon AB, ۱۹۹۲).

توانایی زبانی و گفتاری کودک ناشنوا کمتر از کودک شنوا است، به همین دلیل خود آنها هم از تعامل با همسالان خود خودداری می کنند و به دنبال آن هم فرصت کمی برای رشد و تمرین مهارت های اجتماعی خود دارند لذا با افزایش سن از لحاظ

اجتماعی ناپختگی بیشتری از خود نشان می دهند یا گاهی چنین به نظر می رسد که این کودکان نسبت به عواطف نیاز های دیگران بی اعتنا هستند اما واقعیت این نیست، و بیشتر به این دلیل است که آنان زبان همدلی را که کودکان کم سال به طور خود انگیزه فراگرفته اند را نشنیده اند و در نتیجه نتوانستند آن را بیاموزند و همچنین کودکان با افت شنوایی عمیق به دلیل تاخیرات زبانی مشکلات بیشتری در دوست یابی نسبت به همسالان عادی خود خواهند داشت (Glynnis Edwards, ۲۰۱۴; Cowdery, ۲۰۱۳; Hart KI, ۲۰۰۴; Raver SA, ۲۰۱۴).

تأثیرات شنوایی بر مهارت خواندن

مهارت خواندن یکی از مهم ترین نیاز های دانش آموزان است، به کارگیری ارتباط بین حروف و صداها موثرترین روش برای خواندن است ولی امر خواندن فراتر از تطبیق صداها با نمادهای نوشته شده بر یک صفحه می باشد، خواندن هم یک فرآیند شناختی بوده هم زبانی و از نظر زبانی ارتباط نزدیکی با سایر فرآیندهای زبانی مانند صحبت کردن، گوش کردن و نوشتن دارد (زاده سعید، روانشناسی و آموزش کودکان ناشنوا؛ شریفی، کاکوجویباری، سرمدی، ۲۰۱۰).

کودکان عادی استفاده از مهارت زبان را طی سن ۳ تا ۴ سالگی به سرعت در می یابند درحالی که کودک دارای افت شنوایی با کندی این مهارت را کسب کرده و در نتیجه این کودک در زمینه های ارتباط نوشتاری کلامی و اجتماعی هم با هم سالان خود مشکل خواهند داشت (آجودانی، ۱۴۰۲).

رشد خواندن به یکباره در مدرسه آغاز نمی شود بلکه قبل از آنکه یک کودک مهارت خواندن و نوشتن را فراگیرد به مهارت هایی مانند نحو، گرامر، حساسیت نسبت به کلمات و صداها را درک می کند که همه ی این ها مقدم بر رشد خواندن بوده و اساس موفقیت های بعدی کودک می باشد، اختلالات شنوایی دانش آموزا را در امر یادگیری و مشارکت فعال با مشکلات جدی رو به رو می کند یک کودک با نقص شنوایی از لحاظ تحصیلی چند سال عقب می افتد و این تاخیر های آموزشی به دلیل ضعف در توانایی شناختی نیوده بلکه به دلیل ناکافی بودن درون دادهای شنیداری است در واقع این کودکان از یک کانال مهم رشد شناختی محروم هستند (نیک خو، ۱۳۸۹).

ویگوتسکی معتقد است در فاصله ی ۲ تا ۷ سالگی زبان هم نقش هدایت هم جهت دهی به تفکرات و هم نقش انتقال تفکرات به دیگران را دارد و کودکی که آسیب شنوایی داشته باشد در رشد شناختی و یادگیری با مشکل مواجه خواهد بود (سیف، ۱۳۹۲). گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن مهارت های زبانی بوده که کامل بهم مرتبط هستند و گوش دادن اولین مهارتی است که کودک فرا می گیرد و اگر این مهارت به دلیل آسیب های شنوایی دچار افت شود بر یادگیری و مشارکت فعال کودک هم تأثیر خواهد گذاشت، کالدرون معتقد است که نقص شنیداری یا هر نوع نقص حسی باعث محدودیت هایی در تجربه و یادگیری می شود، بنابراین افت شنوایی بر روی تفکر، تصویر سازی و ادراک کودکان هم تأثیر می گذارد (نیک خو، ۱۳۸۹).

پژوهش ها نشان می دهد که هر چقدر حساسیت اولیه کودک نسبت به کلمات بیشتر باشد موفقیت در امر خواندن هم بیشتر خواهد بود در واقع حساسیت نسبت به واج ها ارتباط زیادی با پیشرفت خواندن دارد و اگر کودکی دو امر گوش دادن و سخن گفتن را فعالانه انجام می دهد، مهارت های خواندن و نوشتن را هم راحت تر خواهد آموخت (Levy, ۲۰۰۶).

در سال ۱۹۱۶ دو پژوهشگر انگلیسی پژوهشی را انجام دادند که طی این پژوهش دانش آموزان ناشنوا ی ۱۴-۱۶ ساله باید جملاتی را می خواندند و دستورات لحاظ شده در متن را اجرا می کردند اما نتایج این بررسی نشان داد که عملکرد دانش آموزان ناشنوا ی چهارده تا شانزده ساله معادل دانش آموزان شنوای ساله ۷ است (Vernon, ۲۰۰۶).

در پژوهش دیگری که در دانشگاه کمبریج بر روی کودکان ۷-۸ ساله ناشنوا از لحاظ درک خواندن، گنجینه ی لغات، هجی کردن، حافظه کوتاه مدت و هوش غیرکلامی صورت گرفت و آنها با همسالان خود مورد مقایسه قرار گرفتند، نتایج نشان دهنده ی ضعف آن ها در مهات خواندن بود (Kyle, ۲۰۰۵).

در مطالعه ی دیگری یک آزمون تصویری خواندن کلمات برای کودکان ۹-۱۵ ساله شنوا و کم شنوا، مشخص شد که سن خواندن کودکان ۱۵ ساله ی کم شنوا حدود ۹ سال است (Cain K, ۲۰۰۷).

در پژوهشی که روی کودکان کم شنوا انجام گردید، مشخص شد این کودکان حتی هنگامی که از کاشت حلزون با کیفیت بالا هم استفاده می کنند، درکشف واژه ها نسبت به کودکان طبیعی از سرعت رشد پایین تری برخوردارند (رضایی، احدی، آقامحمدی، ۲۰۲۰).

در مطالعه ی دیگری نشان داده شد کودکانی که دارای کاشت حلزونی بودند با این که در درک مطلب از همسالان ناشنوا ی خود سطح بالاتری را نشان داده اند اما در درک خواندن سرعت کمتری نسبت به کودکان شنوا داشته اند (Hunt N, ۱۹۹۹).

در پژوهش دیگر که بر روی ۷۲ کودک ناشنوا و ۹۹ کودک شنوای ۷-۱۵ ساله صورت گرفت نشان داده شد که با افزایش سن هر دو گروه در درک خواندن نمره ی خوبی دریافت کردند اما تنها در کودکان شنوا با افزایش سن سرعت درک خواندنشان روند صعودی داشت (Loes, ۲۰۰۷).

کودکان دارای مشکلات شنوایی به میزان آسیب دیدگی شنوایی که دارند در فراگیری گفتار، زبان و برقراری ارتباط کلامی با دیگران با مشکل مواجه می شوند در واقع ناتوانی در دریافت صداها ی گفتاری مانع از درک صحیح صداها و کشف ویژگی های تولیدی، حرکتی و صوتی در آنان می شود و به دنبال آن، مشکلاتی در حافظه، توالی شنیداری، ترکیب واج ها، خواندن و سایر مهارت های زبان با آن ها همراه خواهد بود (zeini & nikkho, ۲۰۲۳).

مداخله ی اولیه

اگرچه آسیب شنوایی یک مانع جدی در برابر اکتساب زبان است اما در این میان نباید اهمیت تحریک و آموزش زود هنگام را نادیده گرفت، کودکانی که با مشکل شنوایی متولد می شوند در صورتی که از مداخله ی اولیه و خدمات شنوایی و گفتار درمانی زود هنگام بهره ببرند، توانایی فراگیری مهارت های زبانی را از طریق وسایل کمک شنوایی خواهند داشت، گاهی نقایصی که این کودکان در زبان دارند ممکن است به دلیل، نقص در شروع فعالیت های یادگیری در طول دوره ی نوزادی و نوپایی باشد، هرچه مداخله دیرتر شروع شود، رشد کامل مهارت های زبانی کودک هم مشکل تر می شود، اگر کودک کمک های اولیه را دریافت نکند حتی یک ناشنوایی خفیف هم باعث کاهش توانایی زبانی او می شود (Glynnis Edwards Cowdery, ۲۰۱۳ & طوسی طبیبی، ۱۴۰۲). نتایج مطالعات مختلف نشان داده اند که مداخله و آموزش زود هنگام به این کودکان، سازگاری فردی- اجتماعی آنان و رشد اجتماعی را در آن ها بهبود می بخشد و همچنین مداخله ی هیجانی- اجتماعی در کاهش مشکلات

رفتاری این کودکان هم تاثیر مثبتی داشته همچون کاهش رفتارهایی مانند احساسات منفی، رفتار افسرده گونه، رفتار های آشفته و پرخاشگری کلامی و فیزیکی و باعث افزایش صلاحیت اجتماعی و افزایش دانش هیجانی، یادگیری حل مسئله، افزایش همدلی و کنترل تکانه در کودکان شده است ((Denham, ۱۹۹۶). در پژوهشی دیگر نشان داده شد که مداخله ی زدوهمگام با رشد اجتماعی کودکان کم شنوا ارتباط معنا داری دارد ((Ghavidel, Shafi'ee, & Prizadi, ۲۰۱۴).

توصیه هایی برای معلمان

معلمان کودکان با آسیب های شنوایی هنگام کار با این کودکان با چالش های متنوعی رو به رو هستند که تنها محدود به یک کلاس یا یک معلم نبوده، بنابر این در این جا به ذکر پیشنهادهایی که توسط معلمان دیگر بیان شده و مفیده بوده و همچنین توصیه هایی از جانب مختصان این حوزه می پردازیم تا از چالش های کار با این کودکان بکاهیم:

-در هنگام کار با این دانش آموزان از کلمات انتزاعی استفاده نکنید و سعی کنید از کلمات قابل تصور دیداری با هدف درک بهتر مطالب، برای این دانش آموزان استفاده کنید.

-در هنگام صحبت با این کودکان بنشینید، زانو بزنید یا خم شوید تا بتوانید با این کودکان رو در رو صحبت کنید این کودکان با افت شنوایی نیازمند مکالمه ی رو در رو هستند.

-با سرعت آهسته صحبت کنید تا قدرت درک دانش آموز برای لب خوانی افزایش پیدا کند.

-در زمان صحبت با این کودکان طوری بنشینید که نور روی صورت شما باشد، زیرا تابش شدید نور روی صورت کودکان دارای افت شنوایی مانع نگاه کردن و توجه کامل به لب ها و صورت شما می شود.

-آموزش به کمک هم کلاسی را به آن ها بیاموزید .

-از بازی ها و نمایش ها در آموزش خود استفاده کنید، مثلا در زمان قصه گویی کودکان با افت شنوایی را شرکت دهید و سعی کنید از کتاب هایی با تصاویر واضح و درخشان استفاده کنید یا برای ایجاد بهتر فضای داستان از حرکات دست و صورت استفاده کنید.

-هر روز طبق فعالیت های برنامه ریزی شده، عمل کنید چرا که این کودکان به منظور احساس امنیت از علایم محیطی اجتناب می کنند و بهتر است بدانند که چه کاری قرار است انجام شود.

-از روش های متنوع آموزشی بهره بگیرید یا اگر نیاز است از آموزش های انفرادی شده و مخصوص برای هر دانش آموز استفاده کنید.

-کودکان با افت شنوایی دقیقا باید مقابل معلم خود بنشینند تا در بهترین حالت برای لب خوانی صورت قرار بگیرند (Glynnis Edwards Cowdery, ۲۰۱۳؛ بابائی & صالحی, ۲۰۲۴).

نتیجه گیری:

آسیب شنوایی، مهارت زبانی، رشد اجتماعی، عملکرد تحصیلی و مهارت خواندن کودکان را تحت تاثیر قرار داده و آن ها را دچار عقب افتادگی تحصیلی، افسردگی و ناپختگی های اجتماعی می کند و جدی ترین تاثیر آن بر رشد زبان اولیه ی کودک است. با توجه به بررسی صورت گرفته بر مطالعات و کتاب های پیشین در این زمینه می توان چنین برداشت کرد که رابطه ی بین مهارت های زبانی و رشد اجتماعی می تواند دو طرفه باشد، بدین صورت که هرچه مهارت های زبانی بهتر باشد رشد اجتماعی کودک هم بهتر خواهد بود و هرچه رشد اجتماعی ضعیف تر باشد مانع از برقراری رابطه های اجتماعی شده و فرصت های کمتری برای تمرین مهارت های زبانی د را اختیار کودک قرار می دهد و شایان ذکر است که فقدان شنوایی به تنهایی عامل این موضوع نیست بلکه ارتباط ضعیف بین این کودک و دیگران باعث کاهش رشد اجتماعی می شود. و تاثیر کاهش رشد زبانی این کودکان به دلیل محروم بودن از کانال مهم رشد شناختی یعنی شنوایی در مهارت خواندن آن ها مشهود بوده و در مطالعات نشان داده شد که این کودک در درک سرعت خواندن از همسالان شنوای خود چند سال عقب تر بودند. لذا با وجود این مشکلات نباید اهمیت مداخله ی زود هنگام را نادیده گرفت، هرچه این مداخلات دیرتر انجام شود رشد مهارت های زبانی کودک هم دشوار تر خواهد بود.

منابع:

AL, B. (۲۰۱۵). Theory of mind during preschool years:

Associations with parental mentalizing skills and

mental state talk, and links with later social outcomes. *Doctoral dissertation, Universidade do Minho (Portugal)*.

Cain K, O. J. (۲۰۰۷). *Children's comprehension problems in oral and written language: A cognitive perspective*: The Guilford Press.

Denham, S. A., Burton, R. (۱۹۹۶). A social-emotional

intervention for at-risk ۴-year-olds. *Journal of School psychology*.

H. (۲۰۱۴). Comparing the Effect of Early and Late Interventions ,Ghavidel, F., Shafi'ee, N., & Prizadi on Social Development in Students with Hearing Loss. *Journal of Exceptional Children*, ۱۴(۱), ۶۵-۷۵.

Glynnis Edwards Cowdery, E. K. A. (۲۰۱۳). *The exceptional child : inclusion in early childhood education*.

Hart KI, F. M., Brinton B, Hart CH. (۲۰۰۴). The relationship between social behavior and severity of language impairmen. *Journal of Speech, Language, and*

Hearing Research

HB, V. (۱۹۸۹). *The first year of life*. 3rd ed. London: British Medican. Association.

Hunt N, M. K. (۱۹۹۹). *Exceptional children and youth*.

Kyle, F. E. (۲۰۰۵). Concurrent Correlates and Predictors of Reading and Spelling Achievement in Deaf

and Hard of Hearing School Children. *University of combridge*.

Hessels, S. (۲۰۰۶). Undrestanding print: Early reading development and the ,Levy, b., Gong, Z. contributions

of home literacy experiences. *Experimental child psycholo*.

Loes, N. W., Agnes E. J. M., Wim H. J. (۲۰۰۷). Mode of acquestion as a factor in childrens reading

comprehension. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*.

Maxon AB, B. D. (۱۹۹۲). *The hearing-impaired child:*

Infancy through high school years: Andover Medical

Publishers.

Most T, M. H. (۲۰۱۲). Auditory, visual, and auditory-visual perceptions of emotions by young children

with hearing loss versus children with normal hearing. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*.

Movallali, G., Jalil-Abkenar, S. S., & A'shouri, M. (۲۰۱۵). The Efficacy of Group Play Therapy on the Social Skills of Pre-School Hearing-Impaired Children. *Archives of Rehabilitation*, 16(۱), ۷۶-۸۵.

R, C. (۱۹۹۸). Learning disability, neuropsychology, and deaf youth: Theory, research and practice. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*.

Using dyad-specific social stories to .(۲۰۱۴) Raver SA, B. J., Richels C, Hester P, Anthony N. increase communicative and social skills of preschoolers with hearing loss in self-contained and inclusive

settings. *International Journal of Inclusive Education*.

Remine MD, B. P. (۲۰۱۰). Comparison of the prevalence of mental health problems in deaf and hearing

children and adolescents in Australi. *Australian &*

New Zealand Journal of Psychiatry.

Vernon, M. C. (۲۰۰۶). Fifty years of Research on The Intellegence of Deaf and Hard of Hearing

children: A Review of literature and Discussion of Implication. *Journal of Deaf Student and Deaf Education*.

zeini, m., & nikkho, f. (۲۰۲۳). The evaluation of reading problems in hearing impaired students: A J Except Educ), 6(۱۷۲),) systematic review of past studies. *Journal of Exceptional Education* ۴۴-۵۶.

آبار, ح., & طوسی طبیبی, آ. (۱۴۰۲). چگونه توانستم مشکل عدم یادگیری دانش آموز کم شنوایم را برطرف نمایم؟ آجودانی, ا. (۱۴۰۲). بررسی عوامل موثر بر رشد اجتماعی دانش آموزان با آسیب شنوایی. Paper presented at the همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی، روانشناسی و مشاوره ایران.

<https://civilica.com/doc/۱۸۴۲۹۸۶>

بابائی, م., & صالحی, پ. (۲۰۲۴). شناسایی چالش های آموزشی کودکان دارای آسیب شنوایی از منظر معلمان: مطالعه ای

پدیدارشناسانه. فصلنامه روان شناسی افراد استثنایی, ۱۳(۵۲), ۱۸۹-۲۱۸.

رضایی, ح., احدی, ح., & آقامحمدی, ع. (۲۰۲۰). مقایسه شاخص های رشد زبانی و آگاهی واژگانی کودکان دوزبانه (آذری-فارسی) کم شنوا با همتایان طبیعی. فصلنامه علمی- پژوهشی علوم پیرایشکی و توانبخشی, ۹(۱), ۴۱-۵۱.

doi:10.۲۲۰۳۸/jpsr.۲۰۲۰.۴۰۷۱/۱۹۶۳

زاده, ح., & سعید. (روانشناسی و آموزش کودکان ناشنوا). ۱۳۸۸. تهران: سمت.

سیف, ع. ا. (۱۳۹۲). روانشناسی پرورشی نوین: دوران.

شریفی, ا., کاکوجویاری, ع. ا., & سرمدی, م. (۲۰۱۰). مقایسه سطوح مختلف درک خواندن دانش آموزان کم شنوا و دانش آموزان شنوا. مجله تحقیقات شنوایی و دهلیزی, ۱۹(۲), ۲۵-۳۲.

طرقی, م. ک., ارشدی, ف. ک., & صالحی, م. (۲۰۱۱). شکل گیری مفاهیم اولیه کلامی، غیرکلامی و ریاضی در کودکان شنوا و کم شنوای ۴ تا ۶ سال. مجله تحقیقات شنوایی و دهلیزی, ۲۰(۱), ۹-۱۵.

مدانلو جویباری, ص. (۱۴۰۴). معیارهای افت شنوایی و تاثیر آن بر یادگیری در دانش آموزان.

موللی, گ., اکمل, ز. ص., ساجدی, ف., & هارونی, غ. ق. ا. (۲۰۲۲). تاثیر مداخله زود هنگام هیجانی - اجتماعی بر رشد